

Enformasyonistlik Mesleği Önerisi

Proposal for the Informationist Profession

Nazlı Alkan*

Öz

2000 Haziranında bir tıp dergisinde enformasyonist kavramını ve enformasyonistlik mesleğini öneren bir makale yayımlanmıştır. Makalede enformasyonistler, temelde tıp ve sağlık alanlarında çalışanların bilgi gereksinimlerini karşılayacak bilgi uzmanları olarak önerilmiştir. Bu öneri, tıp ve sağlık bilimleri kütüphaneciliğinin önde gelen kişi, dernek ve kurumlarını çeşitli tartışmalara yöneltmiştir. Bazı kütüphaneciler öneri hakkında olumlu düşünürlerken, bazıları öneriyi reddetmişlerdir. Bu bildiride enformasyonist kavramı, enformasyonistin varlığını gerektiren sebepler, 'kliniklerdeki tıp kütüphaneciliği' (KTK) uygulamaları, önerilen enformasyonist programı, rehber ilkeler ve enformasyonistlerin eğitimi tartışılmıştır. Son olarak kavram, Türkiye gerçeği açısından ele alınmıştır.

Anahtar sözcükler: Enformasyonist, Enformasyonistlik mesleği, Enformasyonistlerin eğitimi, Kliniklerdeki tıp kütüphaneciliği, Tıp ve sağlık bilimleri kütüphaneciliği.

Abstract

In June 2000, an article published in a medical journal proposed the concept of informationist and a profession called informationist profession. In the article, informationist were proposed as information professionals who will basically meet the information needs of the people working in medical and health fields. This proposal guided to several discussions among the leading people, associations and organizations of medical and health sciences librarianship field. While some librarians had positive considerations about the proposal, some rejected it. The present paper discusses the informationist concept, the reasons for the existence of the informationist, 'Clinical Medical Librarianship' (CML) practices, proposed informationist program, guiding principles and the education of the informationist. Finally, the concept is considered in regard to the Turkish reality.

Keywords: Informationist, Informationist profession, Informationists' education, Clinical medical librarianship, Medical and health sciences librarianship.

* Doç. Dr.; Ankara Üniversitesi, D.T.C.F. Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü öğretim üyesi (nazlialkan2001@yahoo.com).

Enformasyonistlik Mesleği Önerisi

2000 Haziranında, bir hekim olan Davidoff ve tıbbi bilgi bilim uzmanı olan Florance bir tıp dergisinde, ortak bir makale yayımlayarak, ancak 'enformasyonist' unvanlı kişilerin, kliniklerde ve tıbbi araştırma ortamlarında çalışanların bilgi gereksinimlerini karşılayabileceklerini ve onlara bilgi erişim hizmeti sunabileceklerini belirtmişlerdir. Makalede önerdikleri enformasyonist kavramı ve enformasyonistlik mesleği, tıp ve sağlık bilimleri kütüphaneciliği alanının ön- de gelen kurum, dernek ve kişilerini harekete geçirmiş, konuyu derinlemesine düşünmelerine ve tartışmalarına yol açmıştır. Tartışmaların odaklandığı noktaların en önemlilerinden biri, zaten tıp ve sağlık alanlarındakilerin bilgi gereksinimlerini karşılamayı görev edinmiş tıp ve sağlık bilimleri kütüphane- ciliği ve onun Kliniklerdeki Tıp Kütüphaneciliği (KTK) uzmanlık dalı varken, neden yeni bir mesleğin önerildiği olmuştur. Önerinin getirilmesiyle birlikte, ol- dukça eski bir geçmişe sahip olan tıp kütüphanelerinin geçmişten bugüne, hastaların sağlıklarına kavuşturulmasındaki olumlu katkısı ve eğitimdeki önemli etkisi, e-tartışma listelerinde, literatürde ve toplantılarda şiddetle sa- vunulmaya başlanmıştır. Hem kütüphanecilik, hem de herhangi bir sağlık ala- nında eğitim almış olanların enformasyonist olabileceklerinin belirtilmesi (Davidoff ve Florance, 2000, s.997), bazı kütüphanecileri yumuşatamamıştır.

Diğer taraftan, tıp ve sağlık bilimleri kütüphaneleri, bilgi ve iletişim tekno- lojilerindeki ve sağlık alanındaki çok önemli değişimlerden etkilenecek yeni- den yapılanma sürecine girmişler, tıp kütüphanecileri ise, bu yeni ortamda başarılı olabilmek için karşılıklı çıkan yeni fırsatları değerlendirmeye, ala- cakları yeni rolleri incelemeye, bu rollere uygun yeni eğitim yaklaşımlarını dü- şünmeye, hatta denemeye ve yaşama geçirmeye başlamışlardır (Homan ve McGowan, 2002). Getirilen enformasyonist önerisi, yaşanmakta olan süreç- lerin hem iyice hızlanmasını, hem de farklı bir bakış açısıyla değerlendirilme- sini sağlamıştır. Mesleğe yönelik bir çeşit tehdit olarak nitelendirilebilecek ye- ni enformasyonist önerisini, aynı zamanda mesleğin dün, bugün ve yarını- nı değerlendirme olanağı verdiği, kütüphanecilerin rollerini yeniden tanımla- ma ve onlara yönelik yeni olanaklar üzerinde düşünülmesini hızlandırdığı için bir şans olarak görenler de vardır (MLA, 2000, s.1).

Son günlerde ABD'de tıp ve sağlık bilimleri kütüphaneciliğinin en güncel konularından biri haline gelen enformasyonist kavramı ve enformasyonistlik

mesleği önerisi, tıp, sağlık ve hastane dünyasının da dikkatini çekmiştir. Öneriyi izleyen etkinlikler, kavramın önemsenme derecesini ve yarattığı yankının boyutlarını gözler önüne sermektedir. Gelişim şöyle bir seyir göstermiştir: Davidoff ve Florance'ın makalesine ilk yanıt veren Plutchak (2000, s.3), kütüphanecilerin bu öneriyi en başta onaylayan kişiler olması gerektiğini belirterek birçoğunu gücendirmiştir (Detlefsen, 2002, s.2). Konuyu ciddiye alan Amerikan Tıp Kütüphanecileri Derneği (Medical Library Association-MLA), 17 Ekim 2000'de enformasyonist önerisinin ve tıp kütüphanecisinin yeni rollerinin tartışıldığı bir toplantı düzenlemiştir. Bu toplantıya, kavramın yaratıcıları olan Davidoff ve Florance ile bir bilgi bilimleri okulunda tıp kütüphaneciliği ve tıbbi enformatik bölümünü yöneten Detlefsen ve bir tıp kütüphanesi yöneticisi olan McGowan tartışmacı olarak katılmışlar, tıp ve klinik kütüphanecilerinin huzurunda konuyu ayrıntılarıyla irdelemişlerdir (MLA, 2000). 2001 Ekiminde MLA'nın düzenlediği bir panelde enformasyonist önerisi bir kez daha tartışılmıştır (Detlefsen, 2002, s.2). Bunu izleyen toplantı, 4-5 Nisan 2002 tarihlerinde MLA tarafından Amerikan Ulusal Tıp Kütüphanesinde (National Library of Medicine-NLM) düzenlenen "Enformasyonist Konferansı" olmuştur. Enformasyonist kavramının ulusal çapta tartışılmasını sağlamak, kavrama üzerinde uzlaşılan bir tanım getirmek, klinik ve araştırma ortamlarında çalışacak enformasyonistler için öneriler geliştirmek amacıyla düzenlenen bu konferansa, tıp ve sağlık dernekleri, hastane ve sağlık sistemleri, kütüphane ve bilgi bilim dernekleri ve okullarından, tıbbi enformatikle ilgili kurumlardan, ayrıca NLM'den temsilciler katılmışlardır. Enformasyonistlere yönelik çeşitli yaklaşımlarla sunulan bildirilere ve konunun bibliyografyasına MLA'nın web sitesinden erişim olanağı sağlanmıştır (MLA, 2002a). 9 Mayıs 2002'de MLA, enformasyonist kavramıyla ilgili gerçek zamanlı bir web tartışması düzenlemiştir. Bu tartışmayı Davidoff ve Florance yönlendirerek soruları yanıtlamışlardır. Tartışma metnine derneğin web sitesinden erişilebilmektedir (MLA, 2002b). MLA'nın liderliğinde gerçekleştirilen bu etkinliklerin sürdürüleceği anlaşılmaktadır.

Bu bildiri, güncel enformasyonist kavramı ve enformasyonistlik mesleğini aydınlatmayı, konuyu temelde kütüphaneciler açısından irdelemeyi amaçlamaktadır. Enformasyonist sözcüğüne Türkçe bir karşılık önermek, daha doğrusu uydurmak yerinde bulunmadığı için, sözcük olduğu gibi Türkçeleştirilerek kullanılmıştır.

Enformasyonist Neden Gereklidir?

Davidoff ve Florance (2000, s.996), hekimlerin kararlarını daima varolan en güvenilir bilgiye dayandırma zorunlulukları olduğunu, bu zorunluluğun bugün kanıtlara dayalı tıp* kavramının kapsamında değerlendirildiğini, ancak genelde hekimlerin gereksinim duydukları sıklıkta literatürü ne düzenli olarak tarayabildiklerini, ne de tarayabilecek olan tıp kütüphanecilerinden yardım istediklerini belirtmişlerdir. Bu nedenle, özellikle klinik ortamlarında akla gelen çok sayıda soruya yanıt bulmak üzere literatüre başvurulmamaktadır. Oysa literatür, varolan kanıtlara dayanarak bu sorulara yanıt sağlayacak güçtedir. Yazarlara göre, bu durumun nedenleri arasında, hekimlerin gereksinim duydukları kanıtların binlerce basılı ve/veya elektronik bilgi kaynağında dağınık olarak bulunması; bazı süreli yayın makaleleri de dahil olmak üzere, bilgi kaynaklarının çoğunun içeriğinin elektronik anlamda dizinlenmemiş olması; bilgisayara dayalı tarama tekniklerinin karmaşıklığının genellikle bol miktarda anlamlı olmayan kimliğe eriştirmesi; hekimlerin literatüre erişim becerileri kazanmamış olmaları, kazanmış olsalar bile, tarama yapmaya asla zaman bulamamaları vb. durumları vardır. Kliniğe ve araştırmaya yönelik soruları yanıtlamak, hatta tek bir hastalığa ilişkin sorunu çözebilmek için elektronik kaynaklarda taramalar yapmaları, aradıkları kimlikleri bulmaları, seçtikleri arasından tam gereksindikleri verileri çıkartmaları hekimlerin çok zamanlarını alır. Bilgi erişimini daha da karmaşıklaştıran durum, erişilen literatürün kalitesini yargılayanın ve ondan temel bilgiyi çekip çıkartmanın, eleştirel değerlendirme tekniklerinin kullanımını gerektirmesidir. Üstelik literatürden, istenen nitelikte veriler elde edildikten sonra bile, bu verileri eldeki hastanın özgün durumuyla ilişkilendirmek gerekir. Bütün bu zaman alıcı ve zahmetli aşamalar, hekimleri literatür taramalarından uzaklaştırmakta ve onları klinik sorulara yanıt bulmak üzere uzman meslektaşlarının görüşlerine yöneltmektedir. Bu başvurma, meslektaşlar yayınlanmış kanıtları iyi biliyorlarsa, geçerli bir yol olabilir. Ancak meslektaş görüşlerine ne derecede kolaylıkla ulaşıldığı ve bunların ne denli güvenilir olduğu tartışılır.

*Kanıtlara dayalı tıp: Klinik kararları kanıtlarla desteklemek üzere, eşzamanlı araştırma bulgularını sistematik olarak bulma, değerlendirme ve kullanma sürecidir (Smith, 2002, s.6).

Davidoff ve Florance'a (2000, s.996-998) göre, tıp literatüründe saklı muazzam bilgi yığını ile özellikle tanı ve tedavi noktasında gereksinim duyulan bilgi arasındaki bağlantıyı kurmada, literatür ile uygulama arasındaki boşluğu kapatmada tam anlamıyla başarılı olunamamaktadır. Bu başarısızlık, onca yararlı bilginin kaçırılması ve tıp araştırmaları için harcanan onca çaba, yaratıcılık ve paranın ziyan olması demektir. Bilgi çağında tıbbi bilgi erişimin bu derecede ihmal edilmesi, literatürün klinik uygulamalar ve tıp araştırmalarıyla bu kadar zayıf bağlantılar içinde olması, kolay kabul edilecek bir durum değildir. Söz konusu bağlantıyı kurması gerekenler tabii ki hekimler olmamalıdır. Hekimler, kıt serbest zamanlarını, değinilen zahmetli bilgi erişim aşamalarına ayırmak yerine, kendilerini okumaya, tartışmaya, tıbbın kavramsal ve uygulamalı alanlarında derinleştirmeye vermelidirler. Ayrıca, bilgiyi bulmada yardıma gereksinim duyup duymadıkları hususundaki çelişkili duygularını, uzmanlaşmış ve karmaşık tıp bilgisini tamamen denetimleri altında tutarak daha fazla saygınlık ve güç kazandıkları görüşünden kaynaklanan "taramalarımı kendim yaparım" yaklaşımlarını bir yana bırakmalıdırlar. Nasıl ki, kan sayımlarını kendileri yapmıyor, elektronik tanı araçlarını kendileri kullanmıyorlarsa, bilgi erişim yapmayı da denememelidirler.

Davidoff ve Florance'a (2000, s.997) göre literatür uygulama bağlantısını kuracaklar, 'enformasyonist' ünvanlı kişiler olmalıdır. Enformasyonist temelde, tıp ve sağlık alanlarındaki meslekten kişilerin gerek klinik uygulamaları, gerekse tıbbi araştırmaları sırasında ortaya çıkan bilgi gereksinimlerini karşılamak üzere hizmet veren meslekten bir kişidir. Aynı zamanda, yöneticilerin, teknisyenlerin, hastaların, hatta onların yakınlarının bilgi gereksinimlerini karşılamakla yükümlüdür. Eğitim ve deneyimle kazandığı nitelikleri, onun sağlık alanının meslekten kişileriyle işbirliği içinde ve eşit düzeyde çalışılmasına olanak verir. Klinik sağlık ekiplerinin bir üyesi olarak, hekimler başta olmak üzere, ekibin tüm üyelerine bilgi hizmeti sunar.

Enformasyonist tanımı, tıp ve sağlık bilimleri kütüphaneciliği açısından çok düşündürücüdür; çünkü tıbbi bilgi gereksinimleri ile varolan muazzam bilgi yükü arasındaki bağlantı kişileri ve bilgi gereksinim karşılayıcıları zaten belirlenmiş ve onlar enformasyoniste çok benzer şekilde tanımlanmıştır. Kütüphanecileri günün koşullarına uygun olarak yetiştirme bağlamında yeni arayışlar içine girilmiştir. Tıp kütüphaneleri, yeniden yapılanma süreçlerinin başlan-

gıcından beri, kütüphanecileri yeni rolleri ile görevlendirmektedirler (Homan ve McGowan, 2002). Günün tıp ve sağlık bilimleri kütüphanecileri, yeni teknolojileri kullanarak içinde bulundukları kurumun akademik, klinik ve kurumsal bazda kararları için gereken bilgiyi düzenleyen, senteze ulaştıran, süzen, böylelikle kurumlarına sağlam bir destek sağlayan, aynı zamanda eğitim, hasta tedavisi ve yeni bilginin üretilmesinde kullanılmak üzere gerekli bilgiyi depolayan ve düzenleyen kişilerdir (MLA, 2000, s.2). Bu doğrultuda, kullanıcıların gereksindikleri bilgiyi, gereksindikleri yerde ve zamanda, gereksindikleri miktarda ve istedikleri formatta sunmayı ilke edinmişlerdir. Bunun en güçlü kanıtlarından biri, 30 yıl kadar önce KTK uygulamalarını başlatmalarıdır. Aslında Davidoff ve Florance (2000, s.996-997) literatür-uygulama açığının kapatılmasını hedefleyen bazı KTK programlarını takdirle karşılamakta, ancak bu programların ABD çapında yaygınlaşıp gelişemediğini vurgulamaktadırlar. Bu durum, enformasyonistlik mesleğini önermelerindeki temel gerekçelerden biridir.

Enformasyonistlik mesleği hakkında daha ayrıntılı bilgilere geçmeden, bu bilgilere bir zemin hazırlamak, ayrıca tıp ve sağlık bilimleri kütüphanecilerinin bazı haklı gerekçelerine bir dayanak oluşturmak için, öncelikle önerilen yeni mesleğin öncüsü olarak değerlendirilen KTK'ne değinmek gerekir.

Kliniklerdeki Tıp Kütüphaneciliği (KTK)

KTK programları ilk kez Lamb (1974, s.521) tarafından tanımlanmış, geliştirilmiş ve uygulanmıştır. Lamb, tıp danışma kütüphanecilerini kliniklere yönelterek başlattığı programların temel hedefini tıp literatürünü klinik uygulamalarla bağlantılandırma olarak belirlemiştir. 1974'den beri gelişimini sürdüren KTK programları, bugün ABD'de birkaç yüz hastanede uygulanmaktadır (Shearer, Seymour ve Capitani, 2002, s.2). Tıp kütüphaneciliğine yeni bir boyut getiren KTK, kütüphanecinin, hekim, hemşire, diyetisyen, eczacı, sosyal hizmet uzmanı, psikolog vb. kişilerden oluşan sağlık ekibinin bir üyesi olarak, hasta vizitelerine onlarla birlikte katılması, tedavi edilecek hastanın durumunun yatak başında incelenip değerlendirilmesi aşamasında tüm ekip üyelerinin sorularını saptaması, bu sorulara yanıt bulmak üzere kütüphanede tarama yapması, tarama sonuçlarını tam metin halinde ekiptekilere en fazla bir

gün içinde dağıtması esasını dayanır (Demas ve Ludwig, 1991, s.18). Bazı uygulamalarda, kütüphaneciler en ilgili makaleleri okuyarak içlerinden en anlamlı bilgiyi çıkarırlar, bulgularını özetleyerek vizite ve hasta konferanslarında ilgisine sunarlar (Davidoff ve Florance, 2000, s.997). Böylelikle, başta hekimlere hastaya özgü tanı-tedavi yöntemleriyle ilgili nitelikli, süzgeçten geçirilmiş bilgi verilerek kliniğe yönelik bilgi gereksinim hızla karşılanmış olur. Kütüphanecinin rolü, kliniğe yönelik soruyu iyi anlama, onu biçimlendirme, bu doğrultuda tarama yapma ve hedeflenen anlamlı bilgiyi sağlayarak sunmaktır (Plutchak, 2000, s.1). KTK hizmetleri, tıbbi danışma kütüphaneciliğini en üst düzeye taşıırken, kütüphanecinin tanı-tedavi sürecine uzmanca bir katkıda bulunduğunu kanıtlamaktadır (Veenstra, 1992, s.19). Bugün KTK büyük tıp merkezlerinde, üniversitelerde aynı yöntemlerle sürdürülse de, kütüphaneciler hastaya yönelik karar vermeyi tıp literatüründen alınmış kanıtlarla desteklemek amacıyla, değerlendirme ölçütlerini daha fazla dikkate almaktadır. Artık kanıtlara dayalı tıp için özel olarak geliştirilen Best Evidence (ACP), COCH, DARE gibi veri tabanlarının taranması da işin içine girmiştir. Yüksek kalitedeki çalışmaları elde edecek şekilde sınırlamalar getirmeyi sağlayan, kanıtlara dayalı tıba özgü tarama teknikleri kullanılmaktadır (Wolf ve diğerleri, 2002, s.11-12).

KTK'nin, hastanın sağlığına yönelik kararları etkilediği, hatta hayat kurtardığı, yatış süresini kısalttığı, anlamlı bilginin çabuk bulunmasını sağlayarak gereksiz testlerin istenmesini engellediği, zaman tasarrufu sağladığı, maliyet-etkin olduğu, hekimlerin bilgi arama davranışları üzerinde olumlu etkileri olduğu ve öğrenmelerine katkıda bulunduğu, hasta davranışlarını etkilediği vb. kanıtlanmıştır (Davidoff ve Florance, 2000, s.996-997; MLA, 2000, s.10; Wolf ve diğerleri, 2002, s.14-15,17). Hizmetlerin avantajlarını verilerle somut olarak gösteren belgelendirilmiş çalışmaların artırılması gerektiği, bunların klinik kütüphanecilerinin yapmakta olduğu işin değerini kanıtlayacağı üzerinde durulmaktadır (MLA, 2000, s.10).

Scura ve Davidoff (1981), Lamb (1984), Royal, Grizzle, Algermissen ve Mowry (1993), Giuse (1997) KTK'nin tanı-tedavi sürecindeki başarılı katkılarını çeşitli yaklaşımlarla değerlendirmişlerdir. Örnek olarak gösterilen Vanderbilt Üniversitesi Tıp Merkezinin KTK programları Guise ve diğerleri (1998) tarafından tanıtılmıştır. Killingsworth (2000) ile Morley ve Buchanan (2001)

KTK'ndeki güncel uygulamalara değinirken, Wolf ve diğerleri (2002, s.9-13) hasta çizelgelerine, ilgili literatürü ilıstirme esasına dayanan LATCH (Literature ATtached to CHart) ve Christiana Care Sağlık Sistemi bünyesinde sunulan programları, KTK'nin başarılı örnekleri olarak tanıtmaktadır.

Başarılı örnekleri ve avantajları görülen KTK programlarının tam anlamıyla geliştirilememesi ve ülke çapında yaygınlaştıramamasının nedenlerinin başında, ödeneklerle gerektiğı kadar desteklenmemesi gelmektedir. Programları başlatmak için ödenek ayrılrsa bile (ki, NLM'de bazı programların başlangıç ödeneklerini karşılamıştır), sürdürmek için gelir yoktur. Birçok KTK programı parasızlıktan dolayı sona erdirilmiştir. Hizmetler daima, ancak para bulunabildiğı takdirde sürdürülebilecek yardımcı hizmetlerden sayılmıştır (Davidoff ve Florance, 2000, s.996-997; Wolf ve diğerleri, 2002, s.14). Diğer taraftan klinik kütüphane hizmetleri kütüphane kökenlidir; danışma hizmetlerinin uzantısı olarak, programları kütüphanede geliştirilir, masrafları kütüphaneye bütçesinden karşılanır, kütüphanecileri de kütüphane tarafından yetiştirilir. Kütüphanenin bütçe kısıntılarından büyük ölçüde etkilenir (Plutchak, 2000,s.2). Kütüphaneye bu derecede bağımlı olması, programların gelişme nedenlerinden biridir. Bir başka neden, programların çok zaman alıcı olmasından dolayı ayrı personeli gerektirmesi, bunun da sağlanmasının zor olmasıdır. Varolan kütüphane personeli kliniklere yöneltildiğinde ise, kütüphanede onların yerini dolduracak personel kalmaz (Davidoff ve Florance, 2000, s.997; Wolf ve diğerleri, 2002,s.14). Plutchak (2000, s.2) birçok kütüphanecinin sağlık ekiplerindeki rollerini, yaptıkları işin bütünselik bir parçası olarak görmemelerini, hizmetlerin kütüphaneciliğın sınırlarının ötesinde olduğunu düşünerek işten uzaklaşmalarını gelişeme nedeni olarak göstermektedir. Kütüphanecilerin yeterince yetiştirilmeden KTK programlarında yer almaları da, başarıyı sınırlayan etkenlerden olmuştur.

Davidoff ve Florance (2000, s.996-997), temelde KTK programlarının ödenek ayrılamaması, çoğu zaman klinik uygulama etkinliklerinin dışında tutulması, hekimlerin bilgi yardımı almayı isteyip istememe hususunda kararsız olmaları gibi nedenlerle gelişemediğini belirtmişlerdir. Ayrıca Davidoff panel tartışmasında (MLA, 2000, s.11), KTK programlarının mükemmel olarak tasarlanmadığı ve ulusal sağlık sistemi tarafından benimsenmediğı için iyi sonuçlar vermediğini vurgulamıştır. KTK'nin değinilen nedenlerle köklenip geli-

şememesi, literatür-uygulama bağlantısının tam anlamıyla kurulamaması, Davidoff ve Florance'ı yeni bir arayış içine itmiş ve enformasyonist kavramını yaratıp yeni bir meslek önermelerine neden olmuştur. Onlara göre klinik kütüphanecilerinin yerini alacak olan enformasyonistleri, artık klinik uygulamalar akıntısının tam içine yerleştirmenin zamanı gelmiştir.

Önerilen Enformasyonist Programı ve İlkeler

Davidoff ve Florance (2000, s.997-998), KTK'nin deneyimlerini model olarak alan ulusal bir program çerçevesinde enformasyonist unvanlı bilgi uzmanlarının yetiştirilmesini, onlara bir kimlik ve mesleki bir belge verilmesini, hizmetlerinin karşılığında maaş almalarının garantilenmesini önermişlerdir. Bu bilgi uzmanları, tıbbi bilgi erişim ve klinik alanlardaki bilgi ve becerileriyle sağlık ekiplerinin yeni ve vazgeçilmez üyeleri olacaklardır.

Enformasyonistlerin gelişimine rehberlik edecek dört genel ilke belirlemişlerdir:

1. Enformasyonistler hem bilgi bilim, hem de klinik alanların temelleri hakkında bilgi ve beceri sahibi olmalıdırlar. Hem kütüphaneci veya bilgi yöneticisi olmak üzere, hem de klinik alanlarda yetişmek üzere başlangıç eğitimlerini alanlar enformasyonist olmaya adaydır. Hangi eğitim temelinden gelirse gelsin, enformasyonist olacak herkes, standart ve temel bir ders programı çerçevesinde eğitilmek, çoklu disiplinli bir öğrenim deneyiminden geçmek zorundadır. Bu derslerin öğretmenleri, klinisyenler, tıp kütüphanecileri, tıbbi enformatikçiler, eğitimciler, klinik epidemiyologlar vb. olabilir. Eğitim sürecinin kapsamında temel tıbbi kavramlar, klinik epidemiyolojinin ilkeleri, biyoistatistik ve bilgi yönetimi konularda çekirdek bilgileri içeren dersler yer almalıdır.

2. Kavramsal bilgilerin yanı sıra, tıbbi bilgiye erişim, bu bilgiyi sentezleme, süzme, özetleme ve sunma gibi uygulamaya yönelik çalışmalar öğrenilmeli ve klinik ekiplerde iş görme becerileri kazanılmalıdır. Beceriler ancak, danışmanlık yoluyla uygulamalar yaptırılarak kazandırılabilir.

3. Ders programları kredilendirilmeli, onaylanmalı, mezunlara sertifika verilerek mesleklerinin kabul görmesi sağlanmalıdır.

4. Ulusal sağlık sistemi bütünü, ekipler ve klinisyenler, enformasyonistlerin önemli rollerini kavramalı, onları sağlık sürecinin içine almalıdır; aksi hal-

de, ne kadar iyi yetişmiş, üstün becerili ve üst düzeyde bilgili olurlarsa olsunlar, enformasyonistlerin hastaların sağlıklarına kavuşturulmasında anlamlı bir katkıları olmayacaktır. Kuruluşlarda, enformasyonistler doğrudan klinik yöneticilerine ve personel şeflerine bağlı olmalıdır.

Davidoff ve Florance (2000, s.998), enformasyonist programının oluşturulmasının kolay olmadığını, kütüphanecilik, tıbbi enformatik ve klinik tıpla ilgili bazı konuların çözülmesine ihtiyaç duyulacağını belirtmişler, bu programın pilot projeler kanalıyla sınırlı temeller üzerinde başlatılmasını önermişlerdir. Pilot projeler, enformasyonistlerin klinik ortamlara katılmalarının yarar sağladığını, klinikler için verimli ve maliyet-etkin sonuçlar getirdiğini kanıtlayabilirse, enformasyonist programı tam anlamıyla uygulanabilecektir. Belgeleştirilmiş kanıtlar, enformasyonist hizmetlerinin başlatılması ve ödenek ayrılması açısından önemlidir. Yazarlar, sağlık işinde olan herkesi enformasyonist kavramını yaşama geçirmeye davet etmişlerdir.

Enformasyonistlerin Eğitimi

Önerilen ortak enformasyonist eğitimi programı resmen başlatılmış değildir. Bununla beraber, bugünkü eğitim uygulamaları, ilerde başlatılması beklenen ortak program için sağlam veriler sağlayabilir.

Davidoff ve Florance (2000, s.997) enformasyonist adaylarından kütüphaneci kökenli olanların ek olarak temel tıp ve klinik alanlarda, klinik kökenli olanların ise ek olarak bilgi ile ilgili alanlarda gelişmelerini sağlayacak ortak bir ders programı önermişlerdir. Tıp kütüphanecilerinin gelecekte varlıklarını sürdürebilmelerinin klinik ortamlara taşınmalarına bağlı olduğunu belirten Giuse (1997, s.437), bu yazarlardan önce, kütüphanecilerin klinik bilgileri özümsemesi, klinik yargılama teknikleri, kanıtlara dayalı tıp vb. konularda öğretim görmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bugün klinik kütüphanecilerinin eğitim gereksinimleri sabah viziteleri sırasında işbaşında karşılanmaktadır. Bu ortamlar doğaları gereği hem çoklu disiplinli, hem de öğreticidir. Klinik kütüphanecisi yetiştirme programlarında danışmanlık yoluyla bilgi erişim uygulamalarına da yer verilmektedir (Wolf ve diğerleri, 2002, s.13). Vanderbilt'te görevli klinik kütüphanecileri ayrıca tıp ve sağlığa yönelik bazı uzmanlık dallarında tıp ve hemşirelik öğrencileriyle birlikte sınıfta ders almaktadır (MLA, 2000,

s.14). Bu örnekler, kütüphanecilerin tıp ve klinik alanlarında da yetişmeleri için olanak ve çabaların varolduğunu göstermektedir. Diğer taraftan, kütüphanecilik öğrencilerinin eğitimleri sırasında aldıkları tıp kütüphaneciliğine yönelik dersler, enformasyonist olmak isteyenler için de yararlıdır. 2001'de ABD'de 55 kütüphanecilik okulunun 2/3'sinde tıp ve sağlık bilimleri kütüphaneciliği alanında en az bir ders okutulmuş, bazılarında tıbbi enformatik dersleri de verilmiştir (Detlefsen, 2002, s.5).

Enformasyonistlerin gelecekte nasıl bir eğitim almaları gerektiğini tartışan Detlefsen (2002, s.11), kütüphanecilik okullarının daha kaliteli tıp kütüphanecisi ve enformasyonist yetiştirme alanındaki pazarı karşılayabileceklerini belirtmiştir. Kütüphanecilik öğrencilerinin ileride klinik tıp, tıbbi terminoloji, biyoistatistik, tıbbi karar verme, hasta-hekim ilişkileriyle vb. ilgili dersleri, hemşirelik ve halk sağlığı okullarından alabilmeleri gerekir. Tıp fakültelerinde kullanılan başarılı öğretim teknikleri kütüphanecilik okullarında da kullanılabilir. Ayrıca, tıp dışı öğrencilere temel tıbbi bilgileri bir-iki yarıyılta öğretmeyi hedefleyen "mini tıp okulu" uygulaması, kütüphanecilik okullarında da başlatılabilir.

Tıp, eczacılık, veterinerlik, diyetisyenlik, hemşirelik gibi klinik alanlardan gelen enformasyonist adaylarının ise, özellikle tıp ve sağlığa yönelik kütüphanecilik, bilgi yönetimi, çeşitli formatlardaki bilgi kaynakları, veri tabanları, web araçlarıyla vb. ilgili dersler almaları şarttır (Detlefsen, 2002, s.2,11). Tıp kütüphanecileri, bu kişilerin yetiştirilmesinde merkezi bir rol oynayabilirler.

Enformasyonistlerin eğitimi, ya kütüphanecilerin ya da klinik alanlardan gelenlerin eğitimi olarak değerlendirildiğinde karmaşa yaratmaktadır. Çözüm, iki alandan gelenleri ortak bir ders programıyla eğitmekte yatmaktadır. Bu ortak program hem bilgi tabanlı, hem kanıt tabanlı elektronik kaynakları, hem de hastaya özgü bilgilendirici materyali kolaylıkla kullanılabilir kılacak nitelikte olmalıdır (Detlefsen, 2002, s.2-3). NLM'den eğitim ödeneği alarak, tıp ve kütüphanecilik alanlarında sunulan sürekli eğitim ve uzaktan öğrenim olanaklarından yararlanmak da mümkündür.

Bir görüşe göre enformasyonist, hem tıp, hem bilgisayar bilimleri, hem de alanlarında eğitim almış bir bilgi uzmanı olmalıdır (MLA, 2000, s.4). Bu görüşte, işin içine bir de bilgisayar bilimleri katılarak, üstün bir eleman tipi önerilmektedir.

Sonuç

Enformasyonistlik mesleği önerisi kütüphanecileri iki gruba ayırmıştır. Öneriyi destekleyenlerden örneğin Plutchak (2000, s.2), klinik kütüphanecilerinin kütüphane kökenli olduğunu, Davidoff ve Florance'ın bu kütüphaneci tipini daha ileriye taşıdığını belirtmiştir. Enformasyonistlerin kütüphane yönetimi yerine doğrudan klinik yöneticilerine bağlanmasını önermeleri, bu modelin kütüphane tarafından değil, klinikler tarafından yürütülen bir model olarak düşünüldüğünün kanıtıdır. Önerilen enformasyonist, Plutchak'a (2000) göre gerçek bir melezdir; kütüphaneci özelliklerini taşıyan, fakat klinik ortamlara esaslı şekilde bulaşmış bir kişidir. Tanımlanan iş, klinik kütüphanecilerinin yürütmekte oldukları işten farklıdır. Diğer taraftan, örneğin Shearer ve diğerleri (2002, s.1-2,5,9) ile Wolf ve diğerleri (2002, s.13-14) önerinin, uygulamadaki başarılı KTK programlarına ağır bir darbe indirdiği kanısındadır; bu programlar, klinik kütüphanecilerinin eğitim gereksinimlerini bazı yetiştirme uygulamalarıyla karşılamaktadır. Ayrıca KTK uygulamaları sürecinde, hekimlerin kütüphanecilerin klinik bilgilerinin olup olmamasıyla değil, sadece tarama ve öğretimdeki bilgi ve becerileriyle ilgilendikleri belirlenmiştir. Klinik kütüphanecileri, kendilerine özgü, işi yürütme tutum ve yöntemleriyle bilgi gereksinimlerinin yönetimini üstlenebilecek güçte olduklarını kanıtlamışlardır. Yeni bir mesleğin yürürlüğe konulmasıyla, klinik kütüphanecilerinin sağladığı, bilgi (knowledge) tabanına dayalı bilgi (information) yönetiminin ve bilgi erişimin esaslı yararlarından uzaklaşılacaktır. Aslında enformasyonist kavramı üzerinde düşünmek yerine, KTK programlarının nasıl geliştirileceği ve ne şekilde yaygınlaştırılacağı üzerinde düşünülmelidir.

Enformasyonistlik mesleğinin kurulmasının planlandığı şu günlerde, farklı görüşteki kütüphanecilerin yeni meslekle ilgili çeşitli gerekçelerini içeren tartışmaları gündemdedir. Yeni meslekle ilgili olarak çıkarılabilecek sonuçlar, konunun daha nesnel bir yaklaşımla değerlendirilmesini olanaklı kılmaktadır. Bu sonuçlar şu maddeler altında toplanabilir:

1. Bazı kütüphanecilerin karşıt görüşlerine rağmen, enformasyonistlik mesleği oluşturulacağı anlaşılmaktadır. Öneriyi izleyen etkinliklerin içerik ve boyutları, önerinin içinin boş olmadığını ve ciddiye alındığını göstermektedir.

2. MLA'nın liderliğinde gerçekleştirilen tartışma ortamları, derneğin enformasyonist kavramını tamamen reddetmediği, kütüphanecilerin enformasyo-

nist olarak görev alabilecekleri görüşüne sıcak baktığı şeklinde yorumlanabilir. MLA aynı zamanda kütüphanecilerin alacağı diğer yeni rollerle de çok ilgilidir. Tartışmalar bir süre devam edeceği benzetilmektedir.

3. Enformasyonist eğitim programı henüz oluşturulmamıştır. Enformasyonist adaylarının eğitim gereksinimlerini karşılamak için stratejilerin saptanması, ilgili konuların okullarının öğretim üyelerinden, MLA ve başka derneklere bağlı kişilerden, NLM görevlilerinden, uygulamadaki kütüphaneci ve klinisyenlerden oluşan ekipler kanalıyla eğitim programının belirlenmesi ve pilot yetiştirme projelerinin uygulanması önerilmektedir (Detlefsen, 2002, s.11). Kütüphaneciler, eğitim işinin önde gelen danışmanları ve öğretmenleri olacaktırlar.

4. "Bilgi alanları hiçbir mesleğin tekelinde olmamalıdır" yaklaşımı, enformasyonistlik mesleğinin çeşitli disiplinlerden gelen kişilerin ortak katkılarıyla ve ekip çalışmaları kanalıyla kurulmasının yerine olacağını düşündürmektedir. Mesleğin kuruluş çalışmalarının her aşamasında kütüphanecilerin liderlik yapması uygun bulunmaktadır. Mesleki nitelikleri, onlara bu önceliğin tanınmasını sağlamaktadır (MLA, 2000, s. 8,10).

5. Enformasyonistlik mesleğinin ilk uygulamaları pilot projelerle gerçekleştirilmelidir. Nitekim Moffit Kanser Merkezinde başlatılan bir pilot projenin sonuçları beklenmektedir (Wolf ve diğerleri, 2002, s.14). Mesleğin başarılı bir KTK programı uygulayan bir hastanede başlatılabileceği de önerilmiştir.

6. Enformasyonist programının tam anlamıyla uygulanması zaman alacaktır. Bir süre varolan KTK programları da devam edecek, bu programlarla, uygulamaya konulacak yeni enformasyonist programları aynı zaman diliminde birlikte görülecektir. Deneyimli KTK programları çalışanlarının bilgi ve becerilerinden yararlanma gereği duyulacaktır.

7. Enformasyonistlik mesleğinin kurulup yürütülebilmesi için güçlü ve sürekli ödenekler gerekir. Pilot projeler, eğitim, mesleğin yapılandırılması vb. aşamalarının her biri için gereken ödeneğin hangi kaynaklardan sağlanabileceği düşünülmelidir. Kaynaklardan birinin NLM olması muhtemeldir. Ödenek sağlanamazsa, KTK uygulamalarının parasal sorunları, yeni mesleğin de sorunları olacaktır.

8. Ulusal sağlık sistemi kapsamında enformasyonistin rolü kavranmadıkça, bu görevlinin sağlık ortamlarındaki kişilere anlamlı bir destek vermesi

mümkün görünmemektedir. Hastane yöneticilerinin, hekimlerin, hemşirelerin ve benzerlerinin enformasyonistin rolünü anlaması gerekecektir.

9. Kütüphanecilerin, konuyla ilgili olarak özellikle hekimlerin görüşlerini almaya ihtiyaçları vardır. Bu görüşler, çeşitli veri toplama teknikleri kullanılarak belirlenebilir.

10. Enformasyonist olarak bir araştırma ortamında bilgi sağlamanın, klinik ortamlarda kanıta dayalı bilgi sağlamakla aynı derecede hastayla ilgili ve önemli olduğu unutulmamalıdır (Homan ve McGowan, 2002, s.3).

Bir mesleğin oluşturulmasının kolay olmadığı, ilk aşamada akla gelen yukarıdaki sonuçların çoğundan anlaşılmaktadır. Çeşitli süreçlerden geçerek kurulacak olan enformasyonistlik mesleğinde, kütüphanecilerin nasıl bir rol üstleneceğini zaman gösterecektir. Ancak, öyle görünüyor ki, kütüphanecinin bilgiye yönelik nitelikleri, bu mesleği ona bağımlı kılacaktır.

Türkiye Gerçeği

Ülkemizde tıp kütüphanecileri, yaklaşık 45 yıldan beri tıp ve sağlık alanları çalışanlarının bilgi gereksinimlerini karşılamak üzere hizmet veren bir meslek grubunu oluşturmaktadır. Tıp ve sağlık bilimleri kütüphaneciliğinin yöntem ve işi yürütme yaklaşımlarını, gerekli bilgi ve becerileri, bu kütüphanecilik alanına özgü resmi bir eğitim almaksızın işbaşında öğrenmişlerdir. Bazıları çalıştıkları kütüphanelerde kıdemli kütüphanecilerden işi öğrenerek, hizmet içi eğitim alarak, birbirleriyle tartışarak yetişme olanağı bulmuştur. Bu olanakları bulsalar da, bulmasalar da, hepsi, uygulama aşamasında deneme yanılmalardan yararlanarak, mesleki literatürü okuyarak, yurt içinde, bazen de yurt dışında sürekli mesleki eğitim (SME) etkinliklerine katılarak bilgi ve becerilerin geliştirmişlerdir. Yaptıkları iş, tıp terminolojisini bilmelerini gerektirdiği için çoğu, zaman içinde kendi çabalarıyla bu terminolojiyi öğrenmişlerdir. Ülkemizde bu kütüphanecilik alanında resmi öğrenim olanaklarının sınırlı olması, tıp kütüphanecilerinin değinilen yöntemler kanalıyla yetişmelerini zorunlu kılmaktadır. Çok az tıp kütüphanecisi, "Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü" olarak adlarını değiştiren ülkemizin kütüphanecilik bölümlerinde, genelde yüksek lisans düzeyinde verilen tıp kütüphaneciliği derslerini alabilmiştir. Son zamanlarda Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneğinde (ÜNAK) oluşturulan "Tıp Kütüphanecileri Grubu"nun çevresinde toplanan bu meslek kesimi,

öğrenmeye, öğrendiklerini olanaklar elverdiğince uygulamaya çok yatkındır. Dernek, söz konusu grup kanalıyla tıp ve sağlık bilimleri kütüphaneciliği alanında SME etkinlikleri düzenleyerek kütüphanecilerin bilgilenmesini sağlamaktadır.

45 yıldır tıp kütüphanecileri, ülkemizde hekim ve sağlık çalışanlarını ilgili tıp literatürüne eriştirmektedir. Dünün basılı dizinlerinden, bugünün elektronik bibliyografik veri tabanlarından yararlanarak yaptıkları literatür taramalarında başarılı oldukları, yıllar içinde birçok hekim tarafından dile getirilmiştir. Ancak giderek karmaşılaşan tıbbi bilgi erişim, işin inceliklerini daha iyi öğrenmeyi, ileri tarama yaklaşımlarını kullanmayı, kanıtlara dayalı tıp için özel olarak geliştirilen veri tabanlarından, özel tarama teknikleri ve değerlendirme yöntemlerini kullanarak yararlanmayı gerektirmektedir. Bu yeniliklere ve öğrenmeye açık olan kütüphanecilerimize, belki de yurt dışı eğitim olanakları tanımak gerekecektir. Bugün ülkemizde kanıtlara dayalı tıbbın yaygın olarak ve başarıyla uygulanmamasının doğal sonucu olarak kanıtlara dayalı tıp kütüphaneciliğini ve bilgi erişimini başlatmak veya geliştirmek üzere esaslı girişimlerde bulunulamamıştır.

Kabul edilmelidir ki, enformasyonistlik mesleği Türkiye koşullarında bir lükstür; çünkü ülkemiz hastanelerinde henüz KTK bile uygulanamamıştır. Ülkemize enformasyonist kavramı henüz girmemiştir ama, çeşitli ilaç firmalarının, bilgi erişim alanında yurt dışı eğitim olanağı sağladığı meslekten kütüphaneci dışı bir kesimin, hekimler için literatür taramaları yapmaları durumu gerçekleşmiştir. Bu durum karşısında yapılması gereken, tıp kütüphanecilerinin, mesleki güçlerini kanıtlamak, tıbbi bilgi erişim, hatta kanıtlara dayalı tıba özgü bilgi erişim alanına sahip çıkmak üzere girişimlerde bulunmaları ve ileri düzeyde eğitim almalarıdır. İlaç firmalarının sağladığı yurt dışı eğitim olanaklarına benzer fırsatların, kütüphanecilerimiz için de sağlanmaması için bir neden yoktur. Bilgi erişim alanı, kütüphaneci dışı kişilere kaptırılsa, yaklaşık 45 yıldır bu yolda harcanan çabalar boşa gidecektir.

Türk hekimlerinin, internet ortamında uygun literatüre erişmek üzere taramalarını kendileri yapmaları yerine, başka kişilere değil, yalnızca tıp kütüphanecilerine literatür taraması isteklerini aktarmaları en doğru yoldur. Hekimlerin tarama sonuçlarını doyurucu bulup bulmadıklarına yönelik geribildirimleri hiç kuşkusuz tıp kütüphanecilerini memnun edecek ve onların gelişiminin sağlayacaktır.

Türkiye'de hekim-kütüphaneci işbirliğini, ortaklaşa çalışmaları gerektiren nice boş alan vardır; KTK için pilot projeler gerçekleştirmek, kanıtlara dayalı tıp uygulamalarını kütüphanecileri de işin içine katarak geliştirmek, bunlardan sadece ikisidir.

Kaynakça

- Davidoff, F. ve Florance, V. (2000). The informationist: A new health profession? *Annals of Internal Medicine*, 132(12): 996-998.
- Demas, J.M. ve Ludwig, L.T. (1991). Clinical medical librarian: The last unicorn? *Bulletin of the Medical Library Association*, 79(1): 17-27.
- Detlefsen, E.G. (2002). The education of informationist, from the perspective of a library and information sciences educator. *Journal of the Medical Library Association*, 90(1): 59-67.
- Giuse, N.B. (1997). Advancing the practice of clinical medical librarianship. *Bulletin of the Medical Library Association*, 85(4): 437-438.
- Giuse, N.B., Kafantaris, S.R., Miller, M.D., Wilder, K.S., Martin, S.L., Sathe, N.A. ve Campbell, J.D. (1998). Clinical medical librarianship: The Vanderbilt experience. *Bulletin of the Medical Library Association*, 86 (3): 412-416.
- Homan, J.M. ve McGowan, J.J. (2002). The Medical Library Association: promoting new roles for health information. *Journal of the Medical Library Association*, 90(1): 80-85.
- Killingsworth, E.K. (2000). Evolution of clinical librarianship: Adapting to a changing environment. *Journal of Educational Media and Library Science*, 37(3): 265-274.
- Lamb, G. (1974). And now clinical librarians on rounds. *JAMA*, 230(4): 521.
- Lamb, G. (1984). Clinical librarianship. *Clinical Librarian Quarterly*, 3(1-2): 10-21.
- Medical Library Association-MLA (2002a). Informationist Conference, 4-5 April 2002, Bethesda, MD. [Çevrim içi], Elektronik adres: http://www.mlanet.org/research/informationist/conference_0402.html [16 Temmuz 2002].

- Medical Library Association-MLA. (2002b). Informationist web discussion. 9 May 2002. [Çevrim içi], Elektronik adres: <http://www.mlanet.org/research/informationist/discuss.html>. [16 Temmuz 2002].
- Medical Library Association-MLA (2002c). Platform for Change. The educational policy statement of the Medical Library Association. [Çevrim içi], Elektronik adres: <http://www.mlanet.org/education/platform.html> [25 Ekim 2000].
- Medical Library Association.-MLA Philadelphia Regional Chapter. (2000). The medical informationist and other roles for the librarian in the 21 st century. Summary of the Panel Discussion on October 17, 2000. [Çevrim içi], Elektronik adres: <http://www.mlaphil.org/informationist.html> [15 Nisan 2002].
- Morley, S.K. ve Buchanan, H.S. (2001). Clinical medical librarians: extending library resources to the clinical setting. *Journal of Hospital Librarianship*, 1(2): 15-30.
- Plutchak, T.S. (2000). Informationists and librarians. *Bulletin of the Medical Library Association*, 88(4): 391-392.
- Royal, M., Grizzle, W.E., Algermissen, V. ve Mowry, R.W. (1993). The success of a clinical librarian program in an academic autopsy pathology service. *American Journal of Clinical Pathology*, 99(5): 576-581.
- Scura, G. ve Davidoff, F. (1981). Case related use of the medical literature: clinical librarian services for improving patient care. *JAMA*, 245 (1): 50-52.
- Shearer, B.S., Seymour, A. ve Capitani, C. (2002). Bringing the best of medical librarianship to the patient team. *Journal of the Medical Library Association*, 90(1): 22-31.
- Smith, R.D. (1999). Evidence Based Medicine. [Çevrim içi], Elektronik adres: <http://www.cvm.uiuc.edu/EBM/sld001.htm> [22 Temmuz 2002].
- Veenstra, R.J. (1992). Clinical medical librarian impact on patient care : a one year analysis. *Bulletin of the Medical Library Association*, 80(1): 19-22.
- Wolf, D.G., Chastain-Warheit, C.C., Easterby - Gannett, S., Chayes, M.C. ve Long, B.A. (2002). Hospital librarianship in the United States : At the crossroads. *Journal of the Medical Library Association*, 90(1) : 38-48.